

О. Ю. ПОПОВА, студентка IV курсу

(Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, м. Київ)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІВЧАТ

Наукові праці МАУП, 2003, вип. 12, с. 16–18

Наведені відмінності механізмів і способів соціалізації чоловіків і жінок, здійснений науковий аналіз причин проблемних моделей соціалізації дівчат віком від 14 до 28 років, виявлені пріоритетні напрями соціально-психологічної підтримки жіночої молоді.

Роль і місце жінки в суспільстві — одне з одвічних питань нашого буття. Особливої гостроти і актуальності воно набуває в нашій молодій державі трансформаційного періоду, коли громадянське суспільство лише починає створюватись. Дівчата і жінки виявляються групою, що нерідко відчуває на собі подвійний тягар молодіжних і жіночих проблем. У зв'язку з цим на початку 90-х років ХХ ст. було запропоновано ввести термін “жіноча молодь”, який характеризує дівчат і молодих жінок віком від 14 до 28 років. І це уявляється доцільним, оскільки цей термін більш лаконічний порівняно із сукупністю наявних термінів, які потрібно вжити, щоб описати необхідну для дослідження групу (дівчата-підлітки, молоді жінки).

У контексті нашої теми розглядатимемо соціалізацію як процес, завдяки якому підліток стає особистістю в результаті своєї життєдіяльності, взаємодії з багатьма структурами соціального, психологічного і педагогічного порядку.

Особливості процесів соціалізації жіночої молоді обумовлюються низкою суперечностей. Так, з одного боку, дівчата належать до групи більш “слухняних” до вимог суспільства. Саме ця група досить значуща в демографічному і культурному сенсі. Саме вона засвоює і ретранслює майбутнім поколінням домінуючі в суспільстві моральні і духовні цінності. Дівчат значно більше серед старшокласників, відмінників навчання, серед медалістів загальноосвітньої школи. Вони переважають серед представників певних соціально-професійних груп, пов'язаних з культурою, освітою, охороною здоров'я, обслуговуванням праці, торгівлею тощо. З іншого боку, жіноча молодь чутлива і по-своєму реагує на зміни, які відбуваються в суспільстві, вона більш уразлива

до негативного впливу. Із зарубіжного і вітчизняного досвіду відомо, що алкоголізм, наркоманія у жінок лікуються набагато складніше, ніж у чоловіків, а іноді взагалі не виліковуються. Жіноча злочинність проявляється особливою жорстокістю і у своїх рецидивних формах не підлягає “перевихованню”. Як свідчать дослідження, частіше її причини коріняться в дитинстві, в юності, що проходять в неблагополучній родині, за несприятливих умов навчально-виховних закладів, за браком умов соціальної і психологічної підтримки, можливостей для самореалізації в соціально значущих сферах.

Розглядаючи різні способи соціалізації хлопців і дівчат, зазначимо, що вони існують в усіх суспільствах, а тому відображають, створюють і відтворюють психологічні статеві розбіжності. До того ж ідеться не стільки про розбіжності у ступені товариськості хлопчиків і дівчат, скільки про якісні розбіжності у структурі і змісті їхнього спілкування і життєдіяльності.

Комунікативні якості і стиль спілкування хлопців і дівчат не однакові. На перший погляд хлопці в усіх вікових групах більш товариські. З раннього дитинства вони активніше, ніж дівчата, вступають у контакти з іншими дітьми, організують спільні ігри тощо. Спілкування дівчат дещо пасивніше, проте більш дружнє і вибіркове. З даних психологічних досліджень відомо, що хлопчики спочатку вступають у контакти один з одним і лише потім, в ході ігрової чи ділової взаємодії, у них складається позитивна установка, духовне тяжіння один до одного. Дівчата, навпаки, вступають в контакт передусім з тим, хто їм подобається, зміст спільної діяльності для них має тут другорядне значення. З ранніх років хлопчики виявляють схи-

льність до екстенсивного, а дівчата до інтенсивного спілкування.

Стиль мислення тісно пов'язаний з особливостями виховання. Дівчат раніше і послідовно привчають піклуватися про молодших дітей. Це робить їх емоційно чуйнішими, водночас — комунікативно уразливішими. Люди, які потребують емоційної підтримки, значно частіше шукають її у жінок, ніж у чоловіків, і жінки більш чутливо реагують на подібні звертання. Але жінки значно частіше, ніж чоловіки, відчувають самотність і нерозуміння, удвічі частіше переживають стан депресії [2].

Здавна було прийнято вважати, що хлопці мають зростати мужніми, а дівчата — жіночними. У наш час статеві ролі характеризуються різноманітністю та основою, яку люди одержують від своїх культур. Мати дівчини може сприяти розвитку жіночності, дівчинка може мати близького друга хлопця, а її шкільні вчителі можуть заохочувати її самотверджуватися, розвивати здатність захищати свої права.

У минулому від чоловіка, який являв собою типовий образ, очікувалися незалежність, агресивність, орієнтованість на владу. Жінка ж мала бути залежною, виховувати дітей та не цікавитися політикою. Характеристики мужності вважалися суспільством здоровими, а характеристики жіночності — небажаними. Класичне дослідження, проведене на початку 70-х років ХХ ст. [5], підсумувало риси та стиль поведінки, які вважалися характерними для чоловіків і жінок. Ці риси були поєднані у дві групи: "інструментальні", "експресивні". Інструментальні риси відповідали чоловічому компетентному та цілеспрямованому вступу до оточуючого світу з метою досягнення добробуту для своєї родини; експресивні — жіночому обов'язку бути ніжними і емоційними вдома. Такі погляди і стереотипи призвели до негативного ставлення до жінок з погляду їх статі, або до того, що називається сексизмом. Їм менше приділяється уваги у школі, їх менше бачать в ролі керівника, рідше зображують компетентними, домінуючими персонажами в літературних творах, їм платять менше, ніж чоловікам, навіть якщо вони більш освічені. Також їх часто не уявляють у ролях, пов'язаних з прийняттям рішень, починаючи від невеликих колективних установ і до керівництва державою.

Однією з важливих проблем соціалізації дівчат є вплив великого міста на формування жіночої особистості [3]. Порівняно зі своїми ровесницями із сільської місцевості статеве дозрівання жительок великих міст починається на 1–1,5 року раніше;

вони також випереджають в своєму фізичному розвитку хлопців на 1,5–2 роки. Ще одна відмінність міського життя — різниця в чоловічих і жіночих соціальних ролях. Якщо в селі чоловік — господар, без якого жінці важко обійтись, то в місті ситуація зовсім інша: тут вона більш самостійна і незалежна. Її захищає не тільки чоловік, а й сама організація міського життя (інститути влади, побутові послуги, дозвілля тощо).

Серед моделей проблемної жіночої соціалізації особливою складністю характеризуються дівчата-правопорушниця. Серед них мало розкрадальниць державного і суспільного майна, але в 4 рази більше, ніж серед жінок-злочинців, засуджених за співучасть у насильстві, у 2 рази більше — за здійснення хуліганських дій. Жінок також більше серед бродяг і жебраків. Ця група включає в себе певний тип жіночої особистості. Серед малолітніх бродяг особливу групу становлять вихованки дитячих будинків, шкіл-інтернатів, жертви домашнього насильства. Серед причин жіночої злочинності можна виділити передусім причини соціального порядку (суттєве послаблення інституту сім'ї, соціального контролю, зростання пияцтва, алкоголізму, проституції, безробіття тощо).

У переліку жіночих проблем актуальними є і проблеми алкоголізму, наркоманії, що зумовлено зростаючою соціальною напруженістю, конфліктами в побуті, особистісним настроєм мільйонів людей, спробою виходу у такий спосіб з депресивних станів, оволодіння власним "Я", впевненість у собі і завтрашньому дні.

Стиль поведінки дівчат у сфері сексуальних стосунків, для якого характерне зниження віку придбання першого сексуального досвіду, призводить до зростання питомої ваги підліткової вагітності (від 15 до 18 %), захворювання на СНІД, передусім у групах 15–29-річних, а також проституції [1].

Нами було проведено дослідження з метою виявлення поведінкових тенденцій: залежність — незалежність, товариськість — нетовариськість, прийняття "боротьби" — уникнення "боротьби" (методика "Q-сортування") [4]. Дослідження проводилось у київській школі № 233 серед учнів 9-х і 11-х класів. Нас цікавили спільні і відмінні риси вибору стратегії поведінки хлопців і дівчат різних вікових груп.

Як для дівчат, так і для хлопців, учнів 9-х класів, домінуючою є тенденція залежності як внутрішнє намагання індивіда прийняти групові норми, стандарти і морально-естетичні цінності. Показник за цією шкалою у дівчат становить 10,1, у хлопців — 11 з 20 максимальних (харак-

терних для всіх шкал). За шкалою товариськості для цієї вікової групи характерне переважання у дівчат і у хлопців тенденцій до нетовариськості, відповідно 9,8 і 12 — тобто неконтактності, небажання встановлювати емоційні зв'язки як у групі, так і поза неї. У хлопців за шкалою прийняття "боротьби" показник становить 12, тобто спостерігається прагнення брати участь у груповому житті, досягти високого статусу. А у дівчат показник за шкалою уникнення "боротьби" становить 10,4, тобто спостерігається ухиляння від взаємодії в конкретних ситуаціях, прагнення зберегти нейтральну позицію в міжгрупових суперечках.

Для учнів 11-х класів характерні такі показники: домінуючою для хлопців є шкала незалежності — 10,2, а у дівчат шкала залежності становить 11,2. За шкалою товариськості показник серед дівчат становить 11, нетовариськості у хлопців — 12. Стратегією дівчат цього віку є уникнення "боротьби" — 13,2, для хлопців превалюючим є прийняття "боротьби" — 12. Відповідно до цього можна зробити висновок, що хлопці у своїй поведінці виявляють небажання приймати групові норми, вони менш контактні, менш інтенсивно встановлюють емоційні контакти і зв'язки, але водночас відмінно активне намагання брати участь у груповій взаємодії і посісти більш високе, соціально значуще місце. Дівчата на відміну від хлопців схильні до прийняття норм групи, вони більш контактні і мають бажання встановлювати міжгрупові контакти. У вирішенні конфліктних ситуацій намагаються зберегти нейтральну позицію, схильніші до компромісних рішень і поступливих кроків.

У процесі цього дослідження ми виявили, що метою роботи з жіночою молоддю є допомога особистості, яка формується, вижити і адаптуватися в потоці певних труднощів і криз, оволодіти досвідом, який накопичило старше покоління, зрозуміти й усвідомити своє призначення, визначити власне місце в суспільстві, самостійно винайти шлях найефективнішого пристосування до нього.

Добре відомо, що запобіганням багатьом проблемам слугує освіта. Важливим завданням є надання допомоги в оволодінні комплексом психолого-педагогічних, юридичних, медичних знань та навичок, необхідних для самоствердження особистості, профілактичні заходи щодо жіночої злочинності, проституції, насильства. З цією метою треба створювати спеціальні служби соціально-психологічної допомоги та пункти консультаційної служби соціальної адаптації, "школи виживання" та медико-соціальні кабінети.

Література

1. *Актуальные проблемы социализации девушек-подростков*: Сб. науч. ст. — К.: Вега. — 104 с.
2. *Кон И. С.* Психология ранней юности: Книга для учителя. — М.: Просвещение, 1989. — 255 с.
3. *Лактионова Г. М.* Социально-педагогическая работа с женской молодежью в крупном городе: теоретико-методические основы: [Моногр.] — К.: Укр. центр духовн. культури, 1998. — 326 с.
4. *Практическая психология в тестах, или Как научиться понимать себя и других.* — М.: АСТ-ПРЕСС, 1999. — 376 с.
5. *Хайд Дж.* Поділіть людський досвід. Психологія жінок, 1985.